

Szabó A. Ferenc

Biztonságpolitikai monográfia a fenntarthatóságról

Szabó János szociológus terjedelmes elméleti munkája a globális probléma egyik fő kérdésére, a fenntartható fejlődés megvalósíthatóságának lehetőségére keresi a választ. A világ tudósait már negyedik évtizede foglalkoztatja az anyagi és – nem utolsósorban – az emberi javak, az ipari és a humán erőforrások, a gyorsuló népesség-növekedés egyre nyilvánvalóbb szembekerülése planetáris korlátainkkal, természet adta lehetőségeinkkel. Az emberi civilizáció 20. század második felére kialakult fejlődési modelljének fenntarthatóságát a modern tudományos gondolkodás eszközeinek felhasználásával először a Római Klub kérdőjelezte meg *A növekedés határai* című „jelentésében”. Azóta folyik a vita a tudomány különböző területein e drámai intonációjú, stílusát tekintve tulajdonképpen kiáltvány megállapításairól.

Ahogy elméleti kérdések kapcsán lenni szokott, két véglet áll egymással szemben: az elfogadó, kétségtelenül többségben lévő, revelatív reakciók csoportja, valamint az elutasító álláspont, amely optimizmussal telve tekint a jövőbe, és a felvetett problémák szinte automatikus megoldódását várja. Azonban még elfogadónak egy részében is kritikát váltott ki a szerzők azonnali cselekvést sürgető figyelmeztetése. Messzemenően irritálta a nyugati, fejlett országok politikusait és polgárait is, akik – élvezve a fogyasztói társadalom második világháború utáni kibontakozásának gyümölcseit – nem kívántak hallgatni „az eddig és ne tovább” imperatív szavátára. A Római Klub jelentésének elméleti

megalapozottsága és érvrendszere azonban olyan meggyőző volt, s a megjelenése után rövidesen bekövetkező nemzetközi olajválsággal oly mértékben igazolódni is látszott, hogy a politika és a közvélemény irányítóinak, formálóinak az új kategóriát – legalábbis verbálisan – feltétlenül be kellett emelniük az érvrendszerükbe.

Ezzel viszont el is kezdődött a drámai hangsúlyok relativizálása, ugyanis hamarosan beépült az interpretációkba a fenntartott hozam (*sustained yield*) és a fenntartható fejlődés (*sustainable development*) fogalma. Így egymással ellentétes értelmű szavak kapcsolódtak össze (Albert A. Bartlett kifejezésével „oxymoron” jött létre), ami – nem fogadván el a rendkívül sikeres, a gazdasági-társadalmi érdekekkel látszólag egybevágó fejlődéseszmény teljes tagadását – megkérdőjelezte az eredeti elemzés következtetéseit. Társult aztán hozzájuk a fenntartható társadalom, majd a fenntartható energia-felhasználás fogalma. Mindkettő azt sugallta, hogy valójában folytatódhat a korábbi trend, legfeljebb egy kicsit jobban oda kell majd figyelni a természeti értékekre. A kérdés így évtizedeken át a környezetvédők és az ökológusok szinte kizárólagos szakmai témájává vált – többek között hazánkban is.

Szabó János művének egyik nagy érdeme, hogy bebizonyítja: a világ jövőjének problémája nem elsősorban természeti vagy technológiai kérdés, hanem valójában társadalmi, tehát politikai és végső soron biztonságpolitikai kérdés. Nem véletlen, hogy hazánkban – az 1980-as évek

biztató kezdetei ellenére – nem jött létre jelentős ún. zöld mozgalom vagy környezetvédő párt. Egy speciális, szakmai téma önmagában nem elégséges számottevő politikai mozgalom létrejöttéhez. Nyugat-Európában valamivel jobb a helyzet, de általában elmondható, hogy civilizációnk fenntarthatatlanságának megkérdőjelezése csöndesen besorolódott az egyszerű, köznapi bölcsességek közé, amelyek igazát mindenki elismeri, de hozzászokik a velük való együttéléshez, és abban reménykedik, hogy talán mégiscsak megoldódik a probléma nagyobb áldozatok vállalása nélkül. A szerző fontos felismerése: nem szabad hagyni, hogy ez a globális alapkérdés elfelejtődjék, kiiktatódjék a napi egzisztenciális kérdésekkel küszködő, mediatisált, kommunikációs információkkal amúgy is túlterhelt társadalom gondolkodásából.

A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem a Magyar Tudományos Akadémia és a Honvédelmi Minisztérium egyetértésével és támogatásával központi kutatóhelye a fenntartható fejlődéssel foglalkozó kutatási témának. Ezért is fontos, hogy a nagy munka elméleti alapvetését az egyetem rektora letette az olvasók asztalára. Azt, hogy felelősségteljes feladatról van szó, bizonyítja: a könyvhöz a honvédelmi miniszter, Szekeres Imre írt előszót. Mindez nemcsak a globális világproblémákkal foglalkozó hazai kutatások recepcióját erősíti, hanem azt is jelzi, hogyan terjed a felelős politikai vezetők és kutatók körében a biztonságpolitika tág értelmezése, amennyiben már nem kizárólag egy önálló állami berendezkedéssel rendelkező ország katonai biztonságának védelmét tekintik feladatuknak, hanem kiterjesztik vizsgálódásukat és felelősségi körüket a legszélesebb értelemben vett gazdasági-társadalmi, sőt természettudományi és

technológiai kérdésekre is. Korábban a kutatók egy része vitatta a biztonságpolitika fogalmának kiterjesztését, félvén attól, hogy az emberi társadalom életének egészére kiterjedő kockázatviselés kilúgozza a biztonságpolitika lényegét, amely évtizedeken keresztül a szervezett erőszak problematikáját tekintette tárgyának. A tág értelmezés mellett szólnak az utóbbi évek jelentős, Európán kívül is érzékelhető integrációs fejleményeiről. Ezek nyomán – és tapasztalva az országhatárok fokozatos virtualizálódását – egyre kevésbé indokolt a biztonságértelmezés leszűkítése.

A monográfiát olyan katona írta, aki egész eddigi életművét a katonai-biztonsági kérdések és az erőszakelmélet kutatásának szentelte. A könyv első fejezete ezért a globalizáció, a fenntarthatóság és a biztonság új „interferenciáival” foglalkozik, jelezvén, hogy a szerző vizsgálódását ki fogja terjeszteni az ökoszisztéma és az emberi civilizáció egészére. A globalizáció kockázatokkal járó kihívásaira nem a bezárkózás, az óvatoskodás válaszát ajánlja, hanem az új társadalmi-politikai fejlemények „vállalását”.

A munka a kialakult válságos világhelyzet empirikus felvázolásából indul ki. Elemzi az emberi társadalom továbbélése szempontjából döntő természeti tényezők állapotát, de a legrészletesebben a „fenntartható fejlődés társadalmáig vezető folyamat elméleti víziójával” foglalkozik. Ez egy olyan átmeneti periódus, amelynek során a fenntarthatatlan társadalom állapotából megtörténik az átlépés a fenntartható társadalomba. A stratégia akkor lehet eredményes, ha helyesen határozzuk meg a kiindulópontját. A szerző megállapítja, hogy a világpolitikai erőterben a globális fenntarthatóságért érzett, cselekvésre ösztönző aggodalom jelentős teret nyert, de még számos területen jelen van a „ke-

zeletlen fenntarthatatlanság állapota”. Elsősorban – de nem kizárólag – az egykori gyarmati világ országait jellemzi a társadalmi-politikai bizonytalanságból eredő, a cselekvést megbéklyózó bénultság, amit alapvető civilizatorikus problémák, világgpiaci megélhetési kiszolgáltatottság, kormányzati önzés és felelőtlenség, mindent átható elmaradottság kísér. A peremhelyzetből, a másokra való rászorultságból, a hatalmi befolyás monopolizálásából paradox módon az ökológiai lábnyom indokolatlan túlméretezettsége, a „potyautasság” származik. „E társadalmi terekben a kényszer és kapzsiság valamilyen arányú keveréke a minél nagyobb termelés, a minél gyorsabb fogyasztás értékeit tartja domináns helyzetben. Ebben a társadalomban nincs elég erő, hogy megkérdőjelezze annak igazságát, hogy a természet pusztán a gazdaság kitermelő és hulladéklerakó szektora volna”.

A szerző rangsorolja a fenntarthatóságra való átmenet összes számba vehető dimenzióját, majd javaslatot tesz a kívánatos fejlődés nemzeti stratégiájának célrendszerére. Minden sallangtól megtisztítva ez a stratégia végső soron univerzális, az összes szereplőre vonatkozik, mert ugyanazon a versenypályán futnak, s a globalizáció korában nincsenek külön nemzeti-állami fenntarthatóságok. Ezért a kezeletlen fenntarthatatlanság állapotából való kiemelkedés minden társadalmi entitás esetében elkerülhetetlenül három átmeneti fázis átugrását teszi szükségessé.

Az első szakaszt a piacgazdasági dominancia, a korlátozott környezetérzékenység jellemzi, a második szakaszban létrejön a szabályozott ökoszociális piacgazdaság, s ennek bázisán „kialakul a folyamatos fejlesztésű fenntarthatóság, integrált gazdasággal”, ami lehetővé teszi az átmenetet a fenntartható társadalom-

ba. Ez az elvont séma azonban csak akkor tölthető meg tartalommal, ha a koncepció megvalósítása során a cselekvés adekvát vezérlő elvek mentén érvényesül. Ezek összefoglalása után a szerző rátér azoknak a tervezési és végrehajtási kiindulópontoknak az ismertetésére, amelyek a fenntarthatósági politika vezérlését, támogatását és megvalósítását (VTM) biztosítják. Ez vezethet el a „fenntartható fejlődés nemzeti stratégiájának” (FFNS) elindításához.

A monográfia tehát nem elégszik meg a teoretikus mező „megművelésével”, hanem felvázol egy széles körű társadalmi cselekvési programot is, amelyhez hozzárendeli a megvalósításához szükséges konkrét intézményi struktúrát. Ez az a terület, amelyen már csak nehezen tudjuk követni a szerzőt, hiszen tanúi leszünk a tudomány, az elméleti útkeresés átlépésének a szervezeti utópia területére. „A fenntarthatósági politika vezérlését, támogatását és megvalósítását biztosító intézményrendszer (VTM)” című fejezet konkrét és hierarchizált struktúrát nyújt át az olvasónak, vagy ha úgy tetszik, a gyakorlati cselekvés mérnökeinek, a politikusoknak. Az elemző szociológus szerepet vált, a továbbiakban cselekvési programot és közigazgatási szervezetet vázol, túllépve a tudományos megközelítésen, amit az különböztet meg az utópiától – ami mindig öngigazolóan, feszesen konkrét –, hogy fenntartja magának a jogot a tendenciózus gondolkodásra, az alternativitásra, a részletek vonatkozásában pedig akár a tévedések és az úttévesztések megengedhetőségére is. Félő, hogy ha a fenntarthatósági politika javasolt intézményrendszerének – többek között Fenntartható Fejlődés Stratégiai Központ (FFSK), Fenntarthatóság-politikai Kormánybizottság (FPKB), Fenntarthatóság-politikai Szakkollégium

(FPSZ), Fenntarthatóság-vizsgáló Szakamara (FPSZ), Fenntarthatósági Folyamat és Projektkövető Elemző-értékelő Kamara (FFPEK), valamint Fenntarthatóság-politikai Tanácsok (FPKT), Fenntarthatóság-politikai Országos Tanács (FPOT), Országos, Regionális és Lokális Integrált Társadalmi Fenntarthatósági Bizottságok (ITFB) működése – idővel megteremthetők lennének a személyi feltételei, az nemcsak operacionalizálná, hanem bürokratizálná is a nemes és egyre halaszthatatlanabb feladatot, a Fenntartható Fejlődés Nemzeti Stratégiájának (FFNS) megvalósítását.

A hatalmas szellemi apparátust, szakirodalmat mozgósító könyv 54 táblázattal, 54 – ha nyomdatechnikailag sajnos nem is mindig releváns – ábrával nyeri meg az olvasót, s reméljük, hogy a döntéshozókat is a természeti-társadalmi fenntarthatóság hívéne. Csak a fenyegető kockázatok tudatosításával és elkerülésével védhető meg globális biztonságunk.

(Dr. Szabó János: Fenntarthatóság, kockázatok, biztonság. A globalizálódó világ instabilizálódása, a biztonság kockázatai, a fenntarthatóság esélyei. Budapest, 2007, Zrínyi Kiadó, 335 o.) ■